

О СРПСКОЈ ОПШТИНИ У ТРСТУ.

Трст лежи на сјеверо-западној обали јадранскога мора у подножју брда Опћине и главице Стрвјелца (њемачки Јегер, талијански Касаторе); варош до самога мора уредно, лијено и укусно по новом начину у њемачкоме стилу саграђена, у накрет поплочана (патосана) тако лијено, да јој то особиту чистоћу додаје и пажњу свакојега странца на се привлачи, као и њезине лијепе и ка мору кроз сву варош паралелно повучене улице.

Мучно да има у свој Јевропи и једна варош, која би јој се у патосу и чистоћи улица могла успоредити, јер трставска богата и велика општина (комуна) ништални жалитруда ништални штеди поваца само да су чисте улице и варош. А олакшица јој је у томе највиша што се та врста плоча налази и копа у брду Опћини одмах више Трста од сјеверне стране. Отлен се носи мноштво плоча и камена сваковрсне величине чак у Мисир па и у Одесу у Русији.

Трст је трговачка, важна и засебно аутономна варош са морском слободном луком (porto-franco) и трговином, под хапсбуршком круном; најприје римска мала варошица са римском насеобином¹, која се као република кроз више

¹ Римљани су најприје имали варош од Трста у југ неколико миља далеко, гђе се сада виде развалине града и вароши. Па су се тек касније почели досељавати и варош оснивати у Трсту, која се по времену са трговином заједно умножила и развила до садашње величине и бића. Шафарик каже да се Трст прозва од латинскога: „Tergesteum“, па талијански „Trieste“. А ја бих се усудио рећи, да је прозван од „трстике“ — Трст; и то да су га Словени тако прозвали. Јер куда је сада варош зна се одиша, да је туду расла и била трстика као шума све до мора.

стољећа сама собом управљала, док се најпоније под хаџбуршку круну својеволјно ставила, као што су учиниле краљевине Хрватска и Маџарека.

У третанској се луци на неизбројном бродовљу лепр-шају сваки дан различити барјаци са различитијем бојама и знацима, по чему се распознају бродови разнијех држава друштва и трговаца из разнијех царевина, кнежевина и република: управ коло шарено и владе још шареније.

Из ове се знамените луке сваки дан мноштво свако-вренијех бродова на једра и на ру слично мравњаку из-вози и довози, који кроз сва свјетека мора и познате океане плоче и користи сабирају по свијету, као пчеле мед по цвијету. И српски и словенски трговци имају приличан број својијех бродова, на којима су као и на многијем другијем зановједници и на тисуће поморци наша ваљана браћа из Боске и Далмације; који с великијем грудом и знојем хљеб добијају, па богме многи и у дубине морске пропану, а многи и честити оскану. На овај мучни пут и занат највише их принуђава њихова тврда и кршевита отаџбина, што иначе њима није тешко, јер су се на море-пловство навикли тако, да кад на сухо излђу, на који мјесећ више оскану, једва чекају, да се опет на море навезу.

Трет броји до 90.000 душа разнијех народности, као: Србо-Хрвата, Словенаца, Грка, Талијанаца, Нијемаца и Јевреја. У судовима се служи њемачкијем и талијанскијем језиком; а у кућама, друштву и трговини само талијански са ружнијем дијалектом и неправилнијем изговором; а по трговима (пијацама) — гђе се сваки боговетни дан продаје различито зеље, воће, сир, јаја, масло, млијеко, летеће живине и друге разне ствари за јело — говори се чисто словенски.

Између свијех народности најпретежнији је број наше браће Словенаца, међу којима се од неколико пошљеднијех година идеја народности и словенскога поноса јако пробудила и свијест развила тако, да су око народнијех училишта, књижевности и просвјете веома принули: што им напредује, те заиста народу на велику корист а народњацима и књиженицима на дику и понос служи; чему се ми Срби као њихова племена браћа душевно радујемо и желимо да све то више напредују. По томе — мени се чини — да Италијанци врло неправедно на ову варош претендирају, држећи, да је искључиво њихова, у чему их Аустрија на своју сопствену штету потпомаже само за то: да се словенски елемент не ослаби! Па и ако је Трет под утицајем италијанске културе, и ако је њихова интелекцијација виша, књижевност и журналистика развијенија; али је број словенскијех житеља већи, који тек сада својим народнијем животом почињу живјети и у свему једно напредовати, отимљући се немачком гњету и италијанској неправди. А варош је од вазда на словенском земљишту (територији) била и словенскијем живљем (елементом) окружена тако, да га италијанштина и немштина ни у много мучнија времена није могла угушити; а камо ли сад, кад су начела народности, слободе, братства и једнакости узела мах, и код свијех свјеснијех и напреднијех народа добила највеће поштовање, као и то: свакоме своје намирна крајна.¹

¹ Да су Словени гуда живјели, као што и сад живе, прије римске и италијанске насеобине, између многијех аргумената и словенскијех имена свиједочи и брдо Опћина више Трета, које су име као и многа друга Италијанци до сада тако задржали: јер кад су најприје на ту земљу крочили, чули су од Словена та имена, па су их тако примили и задржали.

Талијанци, што су у Трсту, Горици, Истрији, Рвијецн и по некпјем варошима кроз Далмацију могу се сматрати као суграђани на словенском и српско-хрватском земљишту са уживањем с њима подједнако свијех земаљскијех права. Иначе ако би и млада краљевина Италија (према којој имамо лијепу симпатију) и из далека мислила у наше земље до сињег дирати и крћити их, као што бјеше године 1866 на Вису у Далмацији покушала: нема сумње, да би се у рачуну преварила. Словени су у опште нарави таке, да туђе неће; а своје лако непуштају. А што је сила јачега и туђа мудролија с лукавштином и пријеваром овој нарави некада одољела и под свој је јарам скучила, и ипак је није уништила. Но су се и јужни Словени у туђу огњу пречистили и очеличили тако, да са свијешћу и поуздањем корачају на сусрет својој великој будућности. Није још далеко када ће и сви јужни Словени своју народњу улогу међу слободнијем и напреднијем народима у свијетској позорници достојанствено играти и — поред својих домаћих — опште човјечанске интересе унапређивати.

Ко је хисторију свијета, као што треба, проучио, а живот мисли и карактер јужнијех Словена познао, тај ни један цигли час, о овоме што рекох, неће посумњати. А у интересу је како нама тако и краљевини Италији да као сусједи на јадранскоме мору у добријем одношајима будемо, у љубави живимо и узајамно се потпомажемо, јер и ми као гођ и она, хоћемо уједињење, независност и праву слободу садашњег напреднога времена и т. д.

Како дакле у овој некад потпуно, а сада у неколико слободној вароши има свака народност своју засебну и у духу народном и потребама религијозно-црквеним и просвјетним уређену и од круне потврђену општину; па, како

и наша српска општина има, и како сам прошлу зиму у Трсту провео: тако ћу овђе нешто у кратко пробесједити о њезину постанку и бићу и наш читалачки свијет упознати с овом по броју малом али по богатству, развијеној свијести, народном поносу и родољубљу првом и дичном српском општином.

У залуд сам староставне књиге претресао, старце испитивао и прашљиве архиве пребјрао, кад до XVIII вијека не могах наћи ни трага о уређењу српске општине у Трсту. Тек с почетка реченог вијека зачестају српске фамилије из Боке, Херцеговине и Босне да се у Трст досељавају и трговину стално раде.

Но као што су се и Грци из јонскијех отбџа и садашње краљевине Грчке поприје Срба у вишем броју доселили; па се и пошље као и Срби по времену и развићу трговине досељавали: тако и једни и други осјете праву нужду за православну цркву у Трсту. Ушљед чега договорно и заједно пошљу депутацију у Беч да моли, да би им се допуштило, да могу оградити богомољу, да се и они по својему закону моле Богу.

Но кад се помисли, да још у оно вријеме религиозни фанатизам страхота врућ бјеше, јер управ онога времена Марија Терезија владаше и православне на унију пригјешњаваше; онда није чуда, што су протестански Срби и Грци имали доста муке, трошка и молбе и што су неколико година чекали, док су најпошље допуштење добили. Сваке су им незгоде пред очи взношене и тешкоће на пут метане само да би од намјере (градити православну цркву у Трсту) одустали, како би се најповиље на унију склонили! Али они све то са својом врућом и праведном же-

љом и вриједношћу и постојаношћу побједи и допуштење добију; цркву доста велику на најљепшем мјесту у вароши саграде и у славу светог оца Шпиридона посвете 1748. године.

Пошто Срби и Грци заједно цркву саграде, неразумјевајући једни другијем језика уговоре: да се у цркви на једној шјевници чита и пјева грчки а на другој словенски. Неурође много година а Срби се у Трсту умноже, а нека добра срећа у трговини послужи, те се поголемо и обогате. Али ипак је Грка много више било, као што их и дан давањњи има пет пута више од Срба. Мало по мало почну се у цркви завађати око читања и пјевања. Грци су као бројем много претежнији шћели. да словенско читање и пјевање најпре саузе, а пошље да га са свијем из цркве истисну. А Срби се паравно тој неправди жестоко одапру тако, да је који пут (како се прича) чак и до песница долазило. Но Грци су при свој својој вишини вазда зло проишли. јер којега би Херцеговац и Бокијељ у руке шћенао, томе грчка хитрина и лукавштина неби помогла. И тако Срби ни најмање не попустише тој грчкој навали на словенско читање и пјевање у цркви; но шта више, надвладају Грке тако, да се на Божић и Ускрс (као два највиша и најсвјетлија празника у хришћанској цркви) апостол на литурђији словенски превео. с тога се неки Грци закуну, да у цркву светог Шпиридона неће никада доћи, докле гођ се у њој ништа словенски чита или пјева.

Та је распра међу њима трајала дуго, прско 30 година; ушљед чега су се и једни и други више пута у Бечу тужили и тражили да једни друге из цркве истисну.

У то су доба између осталијех живљели гласовити и у оно врјеме онђе најбогатији Срби Јово Куртовић родом

из Требињске шуме у Херцеговини и граф Јово Војновић српски племић из Новог¹ који ову црквену распру вруће срцу приме и живо се за то заузму у Бечу; нежалећи труда и нештедећи новаца на своје и српске младе општине задовољство успију код Ђесара Фрање II. да црква св. Ширидона остане за саме Србе; а Грцима да исплате колико им по правди припада.

Српска општина ту царску пресуду једва дочека и грчкој општини њезин дио у цркви и у свему другоме исплати. Ту је поред заслужног Куртовића и Војновића највишу новчану помоћ учинио добри Србин Јован Милетић родом из Сарајева, а старином из Херцеговине. Поред друге помоћи и прилога у вриједности до 70.000 форината сребра он је сам платио те су се на истој цркви више западнијех врата саградила упоредо два врло лијена звоника.

У исто вријеме и грчкој општини би допуштено, да себи одјелито цркву начини, која ју код самог мора на врло лијену мјесту ограда и у славу светога оца Николе посвети.

¹ Потомак српске племићке породице коју налазимо код цара Душана не само у реду првијех српскијех великаша, но с њим и у сродству; почем је за једним сестра Душанова била уда-та. Војновићи су родом из Херцеговине, те су и пошље Косова за дуго живјели; на су се најпозње под млетачку републику у Нови доселили, као и друге многе српске породице. Та се једна од најстаријих српскијех породица још и сада продужује у лицу два брата Војновића: Коста у Сињету а Ђорђа у Новом и Бокн; два честита родољуба и врла породњака с којим се и Бокн и Далмација дичи, и општине се надмећу која ће кога прије изабрати за свога посланика на далматински сабор.

Тако се та дуготрајна распра између српске и грчке општине око цркве и у њој читања и пјевања сврши и године 1782 коначно раздијели.

У томе су из српске општине, као што смо виђели највишу услугу учинили хвалу и спомен заслужни Куртовић и Војновић; и пошље њих Милетић и многи други по времену. За то се међу Србима у Трсту кад се о томе прича, чује ова изрека: „цркву светог Шипридона доби од Грка Војновића господство, а Куртовића богатство.“ Како је то дивно кад се оваки лијеп спомен у народу остави, који се након једнога вијека претреса и с благодарношћу спомиње!

Српска се општина у Трсту конституирала тек 1748. године. Тада је и неке уредбе и правила себи прописала и у форми малог устава саставила, који је поднесен на потврђење императору Фрањи II. године 1772. а био је потврђен тек године 1792; управ до 21 годину пошље раздјељења са Грцима.

Што је толико прошло времена док је тај устав потврђен и санкциран кад се помисли на оно врјеме у којему о равноправности ни трага не бијаше, онда није чуданит је тешко појмити то одуговлачење.

Неће бити с горег, што ћемо у кратко о томе уставу овђе нешто пробесједити и наш читалачки свијет упознати са аутономним уредбама и правилима српске општине у Трсту, која су писана назад 120 година.

Устав овај штампан је само у неколико примјерака искључиво само за чланове општине, за то је сад већ риједак.

На првом његовом дакле листу стоји: „Установленія и правила націе и братства илѣрическаго утврђдена,

года 1748. граду и пристаништу слободному Триесту, при влади Марије Терезије, која су правила поднесена на потврђење императору Францеску II. 1772 год. И била су потврђена 1793. года. У Будиму печатано при краљ. универзит. писмени славено-србскія 1798. года.“

На другом листу стоји предговор, а пошље предговора на трећему листу почињу правила редом. У зачељу тога листа стоји једноглави орао са раширенијем крилима и круном више главе; а испод њега на једну и другу страну опуштен мали трак; на орловијем прсима стоји грб и у њему на једној половини крст са двије пријечке, а на другој половини — три ступца.

Испод грба, а орлу кроз реп промаља се рука са скиптром (царски штит) уздигнутијем преко је нога орлова крила, а преко другога уздигнут је мач обавијен љиљаном са наслоњенијем рукодржом на орлов реп; а реп стоји наслоњен на двије унакрст метнуте лаворикове гране. Од једне и друге стране испод орла стоји опуштен велики трак, на којему пише латински: „Sub umbra alarum tuarum“; што се српски може казати: „Под сјенком твојијех крила.“

Сад су на реду правила, која су састављена из 77 чланака о уредбама и дужностима општине, која су писана словеносрпскијем језиком, онако као што се писало прије Доситија и Вука.

Из општине се бирају 18 чланова, један управитељ, два прокуратора, два синдика и један капцелист; што је све 18 чланова уједно названо онда, па се и данас зове: „Капитул“. Чланове капитула бира општина у присутности владина комесара без икаква притиска слободном ријечи по обичају балотирања. Кад се избор по установљеном за

то реду сврши, онда комесар изабрана лица поднесе мањистрату на потврђење. За члана „Капитула“ не може бити изабран ни један, који нистојано не живи у Трсту и који је без поштена карактера и извјеснога имања; као и то, који није српске народности и православне вјере. Чланови „Капитула“ мијењају се сваке треће године; али могу бити опет и исти на ново изабрани.

Дужности су тачно прописане, како „Капитулу“ у опште, тако уи авитељу, прокураторима, синдикама, канцелисту, паросима (који по уставу томе треба, да су јеромонаси) и другијем црквенијем службоцима на по се.

Устав је овај састављен по једногласном договору и општинском одобрењу још 1748. а од владе је потврђен и у скупштини у присуности њезина изасланика Франческа Филипа од Рот свечано прочитан и у јавни живот ступио тек 1793 године 1. Септембра; по којему се и дан данашњи општина управља.

Пошто смо постанак и уређење српске општине и православне цркве у Трсту хисторијски пропратили и колико се више могло расвијетлили, сад да бацимо поглед на нову величанствену цркву, којој је српска побожна општина 2. Марта 1861. год. темељ ставила и биће са живописом и са свијем другијем довршена и по православном обреду освећена 1869. Још од 1835 год. појавила се је жива жеља у ондашњој српској општини, да се црква св. Шпиридона претресе и погради или да се нова из основа начини. По дугом вијећању најпошље се општина сагласи, да се стара црква сруши, па да се нова, дужа шира виша, и љепша сагради на истоме мјесту. Али уиљед предрачуна та општинина одлука тога времена застане, јер по прегледу рачуна црквена благајница тада није могла основу пот-

кати ни арач око нове цркве подмприти, а да недврне у њезино непокретно имање. Али инак ту мисао и одлуку није напустила, но, прикуњајући новце и добровољнијем прилозима поједнијех општинара, гђе нам треба изријеком споменути илемеиту госпођу Накшину рођену од породице Вучетића у Трсту, која је приложила на здање нове цркве у Трсту 50.000 фор., умножавајући црквену благајницу, најпошље садашња, сваке хвале достојна општина једногласно ријешив, да се на сваки начин отпочне здање нове цркве по првјј учињеној одлуци. Тако 1858 године својијем расписом кроз новине позове највјештије архитекте, да поднесу своје нацрте за српску православну цркву у византијскоме штилу, одредивши богату награду за нацрт који се прими, да се по њему црква гради.

Ушљед тога многи и први архитекти из Италије и Рима, као и из другијех мјеста, поднесу општини своје нацрте. Комисија, коју је општина за ту цјељ била одредила, пошто прегледа и сравни све нацрте, одабере и прими нацрт миланскога гласовитог архитекта Карла Мачијакина (Carlo Maciachini di Milano); и по томе вјештачкоме нацрту отпочне се црква градити 2-гог Маја 1861. године.

Вриједно ће бити, да и о самом здању нове цркве нешто проговоримо и читаоце, који у Трст не долазе, у неколико упознамо са овијем српскијем дивнијем спомеником и красном богомољом која трстанску цијелу варош својом љепотом и сјајношћу зачиња и крунише.

Ова величанствена црква, која се успоређује са Дечаницама, саграђена је код канала близу црвенога моста (ponte rosso) на врло лијепу мјесту у вароши, наравно у византијском стилу и облику крста са богатијем уресом и одвећ

лијепијем укусом. Њу ките пет красијех кубета, четири помања на четири црквена угла а пето и највише на сред сриједе цркве. Висока је од тала до свода 40 метара; дуга је 38, а широка 31 метар. Може у њу лако ставити до 1400. дуња. Сва је оловом покривена, а јабуке на кубетима и на њима крстови позлаћени су тако, да од сјаја, кад је сунце, гледајући у њих, очи заблијеште. Лице јој је или спољност од једне врсте мрамора пепељасте боје, што се вади у Истрији и Словенији све из четвороугластијех и великијех камена тако лијепо углаћенијех, као да су, што по се рече, из сира изрезани. Довратници су пак на петоро великијех врата, од најљепшега тошканског бијелог мрамора, на којијема су са особитом вјештином израђене лавове главе са пријеплетом разнијех грана лозе и цвијећа. А повише западнијех великијех врата на изван у зиду стоје саразмјерно узиданијех и сводом везанијех девет стубаца (колона) од црвенога веронскога на гласу лијепога мрамора, који веома дивно ресе и црквену спољност красе.

У простору између овијех стубаца биће израђене мозанком слике најизабранијих божијих угодника; као и одмах више великијех врата, што су мјеста у зиду остављена да се такође мозанком израде слике: Саваота, светога спаса, свете Богородице и светога оца Шпиритона. *) Изнад свијех врата и по свијем угловима на лицу

---

* Почем се овај рад мозанком ипје још ни почео, ја бих братски замолио српску општину у Трсту, да нареди да се више јединијех црквенијех врата мозанком изради и слика светога српскога Саве — нашега просвјетноца, која ће веома красити српску нову богомољу и кроз вијекове свједочити да је то српска задужбина, а сваки ће Србин, кад ту слику својега свеца види, двапут и трипут рећи: „Бог да прости.“

цркве написане су великијем словима разне мудре изреке и изабрани текстови из светога писма, старог и новог завјета, који се цркве тичу, као и то: „Храм сей почетъ е 2. Марта 1861. год“.

Истина то је лијепа идеја и веома долнкује богомољи и такоме ријетком споменику, али ми се чини, да је намање и поређе тијех надписа, да би било много укусније и за око милије и љепше; као и четири намања кубета да су мало разведенија од средишњег и великог кубета много би љепше изгледало.

Овај црквени спољни опис треба нам још попунити и са црквеном увутрашњошћу; као гођ што је с поља, тако је и изнутра дивно распоређена и украшена. Нема у њој каквијех преграда или сувише стубаца, који би увутрашњи простор с'узили и љепоту окрњили. Без олтарскога пријебоја и два велика мраморска ступца у задњој страни цркве, на које је сведен наслон од свода и мјеста за музички хор, друго ништа на простору и црквеној шупљини нема. Пријебој, или да се црквеним изразим, икопостас довршиваше се управ онда, кад сам у Трсту био и податке прикупљао за ову хисторичку црцу.

И он ће сјајно и величанствено изгледати, јер ми рекоше, да имају пријестолне иконе од чистога сребра и злата вјенито израђене а богато и дивно накићене; радња је руска, а прилози и пожртвовања српскијех првијех породица из Трста. Бог да прости!

Па као што хваљена општина није жалила својега труда, нити штеђела новаца за црквену спољну красоту и себичну љепоту: тако се исто постарала и за њезино увутрашње поред осталог и звонисом украсење. Општина

је и за то тражила вјешта живописца, који ће је поред своје вјештине знати украсити и живописати у грчком стилу и духу православне цркве и хисторије.

И заиста су нашли вјештака првога реда у Јевропи у лицу Јосиџа Бертина — Миланца (*Giuseppe Bertini di Milano*;) који је гласовит са своје вјештине тако да је и у Лондон нарочито био позван, да краљичин дворџ живопише и украси.

Према ја нијесам позван, нити сам у стању његову живописну радњу оцијенити онако, као што наука и критика изискује почем то не засијеца у круг мојега знања: али ипак судећи по ономе што сам о живописцу читао и гледао, како по академијама и код првијех живописаца, тако и по нашијем старинскијем црквама и манастирима, смијем рећи, да оно што бјеше свршено и што сам разгледао ниједној радњи те струке ни у чем не уступа, и да је са свјем у духу православне цркве и њезине хисторије погођено, дубоко улијевајући у гледаоца — хришћанина праву побожност и духовну узвишеност над овијем стварнијем свијетом.

За сву љепоту и вјештину спољну и унутрашњу ове цркве у кратко ћу казати то: не зна се или је љепши штил, или је укуснија радња, или је богатији урес; све је различито, а све једно из другог истиче и једно друго објашњава и дивно хармонисне и освјетљује. Ако и једној српској цркви доликује, да се каже оно, што наш народни пјевац за царске задужбине пјева: то се ље овој цркви може казати:

„Да је љепше на свијету нема.“

Као што су ми казали, ова ће црква станути више 500.000 форината сребра. Камо лијена срећа, да је

општина начинила цркву, која не би стала више од 200.000 фор., а да је су ово 300.000 фор. основала фонд за једну вишу реалку, у којој би се сваке године учило и издржавало од 10—15 даровитијех и убогијех српскијех младића из Босне, Херцеговине и Старе Србије. Гђе нам дивни народ српски још у мраку и ропству чами и за науком и слободом чезне!

Још не могу, да прекинем приповиједање о овој узоритој општини, коју поштујем ради њезина родољубља и српског карактера. Она, поред старања за цркву — води бригу и за своју основну школу, која је са 4 разреда добро уређена и броји се међу српскијем најстаријим школама, у коју је вазда српске учитеље по способности и научности бирала и добављала, као што и сада има вриједна учитеља г. Димовића.

У ову српску учionicу слободно је долазити чијем му драго ђетету без разлике вјере и закона, и без паре и динара кроз сва четири разреда учити науке на српском, а ко жели — и на талијанском и њемачком језику.

Општина ова потпомагала је и наше прве и најваљаније књижевнике и књижевност. Још на свршетку XVIII. стољећа видимо је како у своју средњу прима, гр.ш и потпомаже славнога калуђера Доситија; како над његовом српском дивном књигом и науком лебди и објеручке прима је управ онда, кад наши неки црквени достојанственици и други научници на његове књиге и филозофијску науку мрко и пошрјјекно гледаху тамо, да их та крајина занесеност, а да не речем глупост, најпошње спаљиваше и апатемисаше!

Обично тако јаде они људи, који су у каквој власти с површином науком и плиткијем знањем, или су под утица-

јем туђе културе, па на све своје туђијем очима гледају и туђијем умом мисле и раде!

Видимо је даље, како и нашем неумрломе старини Вуку Караџићу свако поштовање одаје и у помоћ новцима притиче за издавање његовијех драгоценијех српскијех књига и народнијех дивнијех умотворива¹ од којијех се такође незвалице својега језика плашаху и у њима језгру и чистоћу српскога језика називаху: говедарскијем, протачкијем језиком — језиком бабе Смиљане!

Опрости им Боже, јер нијесу знали шта су чинили.

Видимо је како у тешко вријеме српскога ослобођавања са знатном сумом новаца пригиче у помоћ својој браћи Србима у садашњој слободној и срећној српској кнежевини; видимо је, како тако исто с новцима у помоћ притиче и кнезу Данилу и браћи Црногорцима у рату с Омер-пашом 1852—3. године. Видимо је, како потпомаже српске и старе и нове цркве, које су у потреби, кроз Далмацију, Боку, Црну-гору и Херцеговину.

Видимо је како ниједног Србина ни српског свештеника не пропушта без помоћи, којему је вужда и који јој се за помоћ молбом обрати и т. д.

Сва ова добротинства и пожртвовања, која су истекла из хришћанске љубави, добродјетељи и побожности, навео сам овђе, као примјер и доказ родољубља и врлина српске трстанске општине, да читалачки свијет и потомство зна шта је учинила, желећи јој, да и од сада ни један час с тога пута не сврне, и да се и друге наше имућније општине на њу угледају.

Неће сувише бити, да штогођ кажем и о летурђији, како се у српској цркви у Трсту служи.

¹ Види „Српски омладински Календар за 1868 годину“ стр. 239.

Летурђија се служи сваке неђеље и празника, а почиње се у 10. сахата прије подне.

Мирно, тихо и побожно служење; словенско чисто, правилно и смишљено читање, као и музичко по рускијем нотама дивно појање преко летурђије сваке неђеље и празника, учинило је на мене, а јемачно и на свакога другогга слушаоца, како најпријатнији, тако и најпобожнији утисак! И могу слободно рећи, да таке лијепе службе и реда са тактом и побожношћу још до данас ни у једној српској цркви, у колико сам их гођ био, нијесам видио ни чуо. Ту је све и за око и за ухо дивно и красно тако, да сваки хришћанин мора остати тронут. У томе, поред ревностне општине, која се усрдно стара за поредак и црквену велељепност, заслужују хвалу два добра и смирена пароха: о. о. Саватије Клежевић и Вићентије Ковачевић јеромонаси манастира Крке у Далмацији. Но поред све те љепоте и красоте има нешто, што оскудјева, и што ће сваки образовани хришћанин примјетити, а то је што се у српској трстанској цркви никад нечује никаква проповијед! — Сувишно би било доказивати, каква је и колика корист од проповиједања слова боживег; за то и препоручујем и на срце стављам српској побожној и узоритој општини, да и тој оскудици доскочи.

Треба ми још и то напоменути да осим цркве светога Шпиридона имају још двије српске православне цркве: једна у старом гробљу у вароши, храм светога Димитрија; а друга у новом гробљу изван вароши, храм светога Ђорђија.

С похвалом се може казати, како српске фамилије све из реда усрдно иду у цркву, летурђију слушају и Богу се моле. Бавећи се у Трсту 5. мјесеци, очевидац сам и свједок те народне приљезности и побожности.

Многи су ми причали, како и Словенци римске вјеро-исповједи из трстанске околице (кад којега каква мука и болест снађе) иду у цркву светог Шпиридона, да им наши духовници молитве читају; гђе себи утјеху и оздрављење налазе. „Вјера ће те твоја спасти,“ рекао је преблаг Спаситељ. Ове се ријечи могу рећи и нашој браћи Словенцима.

Али им римска духовна власт строго забрањује, да не иду у српску цркву. Но како су многи оздравили ушљед читанија и молитава у српској цркви, тако слабо ту забрану слушају.

Видећи то духовна римска власт обрати се најпошље мађистрату с молбом, да томе „злу дјелу!“ — буди Бог с вама — на пут стане. Мађистрат наравно предузме строгу мјеру и забрану, препоручивши и српској општини, да забрани својијем свештеницима, да не читају молитве Словенцима римске цркве! — Као да је српска црква памија!! — Да ли је то толеранција и дјело савјести!!

Мимогред нек се зна и то, да су српску цркву у Трсту походили између многијех високијех особа и путника и руски цар Никола, а пошље 1852. и његов син велики кнез Константин са својом супругом. Походили су је и српски владоаци, најприје кнез Милош а пошље и његов син — кнез Михаило. Походили су је и црногорски владоаци, нарочито владика Петар II. и кнез Данило, који се — као што је познато — и оженио из Трста од српске племените фамилије — Квекића.

У цркви се спомиње на великом ваходу мјесто владике српски Карловачки патријарх, за то што ова црква и општина имају засебну аутономију, о којој смо на својему мјесту говорили; по томе не припада ни једној епархији.

А кад јој парох треба, онда „Капитул“ на основу својега устава, замоли српскога патријара или којега оближњег српскога владику, да им пошаље научног и примјерна калуђера или попа за пароха, разумије се, који пристане на услове, који су уставом прописани. И тако непрестано продужује своју самоуправу на основу својега устава и општинскога вијећа.

На пошљетку ћу споменути да се у општинској архиви чувају дипломе аустријских ћесара, с којима су потврђивали општини црквено-религиозну и просвјетну аутономију. Али их ја нијесам видио; за то и немогу овђе, гђе би требало и вријеђело о њима ништа казати.

Кад сам затражио, да ми се и архива на преглед допушти, садашњи општински секретар и чувар црквенијех заклада, што је за чудо, није могао појмити, да ми је то само за овај посао од потребе; па, кад ми се — премда учтивијем начином — поче изговарати да ми по жељи не може учинити без Капитулова одобрења: и ја га одмах оставим на миру; ја сам иначе разумио, шта то значи.

Да ми је и сваки нугао архиве приступан био, може бити да би у њој нашао каквијех листина и писама, која би не само овај опис попунила, но би и за грађу наше народне хисторије од користи и вриједности била.

Премда ми је г. секретар казивао да у општинској архиви од тога ништа нема, али ми се чини да он није за те ствари посвећен нити је у стању оцијенити их; иначе му захваљујем, што ми је дао мјеру од нове цркве. —

У Биограду мјес. Новембра 1868.

АРХИМАНДРИТ

Н. Дучић.